

**AHISKA TÜRKLÜĞÜNE DESTAN PENCERESİNDEN BAKMAK: MİRCEVAT
AHISKALI'NIN "GURBETTEN İNİLTİLER DESTAN" I ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Dr. Öğr. Üye. Mustafa DİNÇ*

ÖZ

Savaşlar ve toplumsal değişimler yüzyılı olan 20.yüzyıl, Türk dünyası tarihinde de derin izler bırakan olayların yaşanmasına sahne olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri olarak "1944 Ahıska Sürgünü" ve "1989 Fergana Olayları" ise Ahıska Türklerinin doğrudan doğruya maruz kaldıkları ve siyasi ve sosyal etkileri günümüzde de devam ettiği görülen operasyonlardır. Yaşadıkları türlü acılar, kırımlar ve yıldırma siyasetinin yanında günümüzde anavatanlarına halen kavuşmaları mümkün olamayan Ahıska Türkleri bu talihsiz süreç sonrasında on farklı ülkede birbirlerinden dağınık biçimde hayatlarını idame ettirmektedirler. Ülke bütünlüğünden uzak olmaları nedeniyle günümüzde folklorik, kültürel ve edebi geleneklerinden gittikçe uzaklaşan bu Türk topluluğunun en yetkin edibi konumunda olan Mircevat Ahıskalı da bir yandan Ahıska Türklüğünün yaşadıklarını dile getirmeyi bir yandan da kültürünü muhafaza etmeyi kendisine bir görev addederek toplumunun sözcüsü olmuştur. Daha önceki pek çok eserinde bu düstura sadık kaldığı görülen Ahıskalı'nın "Gurbetten İniltiler Destan" isimli hacimli manzumesi de bu doğrultuda kaleme alınmış bir eserdir. Çalışmada Mircevat Ahıskalı'nın daha önce herhangi bir müstakil araştırmaya konu edilmemiş olan bu manzumesi şekil ve tür-tema bağlamlarında incelenerek, bu eserin Ahıska Türklüğü ve şiir geleneğimizdeki yeri konumlandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu manzumenin nazım birimi ve uyak düzeni bakımından klasik şiir geleneğinden; ölçü ve uyakları bakımından ise halk şiirinden beslenen karma bir yapı göstermesinin yanında geniş hacmi ve kronolojik bir tarih anlatması gibi tematik-türsel özellikleri ile çağdaş "yapma destan"lara başarılı bir örnek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Mircevat Ahıskalı, Gurbetten İniltiler Destan, Şiir, Tür.

**LOOKING AHISKA TURKISHNESS FROM THE WINDOW of THE EPIC: A SURVEY
on MİRCEVAT AHISKALI'S "GURBETTEN İNİLTİLER DESTAN"**

ABSTRACT

The 20th century, which is the century of wars and social changes, witnessed the events that left deep traces in the history of the Turkish world. As one of the most important of these, the "Ahıska Exile in 1944" and "1989 Fergana Incidents" are the operations that the Ahıska Turks have been directly exposed to and their political and social effects continue today. In addition to the various suffering, massacres and intimidation politics, the Ahıska Turks, who are still unable to reach their homeland today, continue their lives in ten different countries in a scattered way after this unfortunate process. Mircevat Ahıskalı, who is the most competent master of this Turkish community, which is increasingly distant from the folkloric, cultural and literary traditions, due to its distantness from the unity of the country, has become the spokesperson of the society, considering it a duty to express the lives of Ahıska Turkishness on the one hand, and to preserve its culture on the other. The voluminous poem of Ahıskalı, who was seen to be loyal to this principle in many of his previous works, named "Gurbetten İniltiler Destan" is a work written in this direction. In the study, this poem of Mircevat Ahıskalı, which

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, mustafadinc@comu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-5639-4876

has not been the subject of any independent research before, was examined in the contexts of form and genre-theme, and the place of this work in Ahıska Turkishness and poetry tradition was tried to be positioned. In this context, in terms of the verse unit and rhyme of the poem in question, it is based on the classical poetry tradition; In terms of its measure and rhymes, it has been determined to be a successful example of contemporary "artificial epics" with its thematic-genre features such as its large volume and chronological history telling, as well as showing a mixed structure fed by folk poetry.

Keywords: Ahıska Turks, Mircevat Ahıskalı, Gurbetten İnilteler Destan, Poem, Genre.

Giriş

Ahıska Türkleri Türkiye'nin kuzeydoğu sınırında Gürcistan'ın güneyinde bulunan ve Gürcülerin Mesketya, Türklerin ise Ahıska adını verdikleri tarihi bir bölgeyi (Aliyeva, 2013a: 12) anayurt olarak edinmiş, ancak Sovyet idaresindeki dönemlerde 1944 ve 1989 da iki kez yaşamış oldukları sürgün hareketlerinin ardından günümüzde Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ukrayna, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Gürcistan, Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti gibi on farklı ülkede dağınık bir biçimde yaşamlarına devam eden bir Türk topluluğudur. Ahıska Türklerini ifade etmek için "Meski-Mesket", "Ahıska Türkleri" ve "Mesket Türkleri" gibi her biri bu halkın etnik, tarihi ve coğrafi kökenleri ile farklı yönlerini ifade eden üç farklı adlandırma kullanılmaktadır. Ancak Ahıskalılar, bunların içinde "Ahıska Türkleri" isimlendirmesini tercih etmektedirler (Sakallı ve Özcan, 2016: 233).

Tarihte Mesketya olarak bilinen Ahıska ve çevresinde M.Ö. 4.yüzyılda Bun-Türklerin yaşadığı, sonrasında ise bu bölgeye Hunların, Hazarların ve Kıpçakların geldiğine işaret edilmektedir. Bölgeye adını veren "Mesh/ Meskh/ Meskhi" halkına ise pek çok kaynakta rastlanılmasına rağmen bu halkın akıbeti ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır (Aydingün ve Aydingün, 2014: 37). Sonraki süreçte Sakallı'nın naklettiğine göre ise (2016: 5-6) Selçukluların gelişiyile Karakoyunlu ve Akkoyunlu hâkimiyetinin yaşandığı bölgede daha sonra Osmanlıların ve en son olarak da Sovyet Rusya'nın ve Gürcistan'ın etkisi görülmektedir.¹

Ahıska Türklerini 20.yüzyıl Türk dünyasının gündeminde tutan olaylar ise şüphesiz II. Dünya savaşı sürecinde ve yakın tarihte, 1989'da Özbekistan'ın Fergana şehrinde yaşananlar ve sonrasıdır. 14-15 Kasım 1944 gecesi yaşadıkları topraklardan apar topar alınarak bir daha geri dönmek üzere çıktıkları sürgün ve getirildikleri Özbekistan'da 45 yıl sonra yaşadıkları çatışma ortamı Ahıskalıların kendi hayatlarına olduğu kadar Türk dünyası hafızasına da acı verici bir tablo olarak kazınmıştır. Bu anlamda halen memleketlerine dönememiş olan Ahıska Türkleri yaşadıkları her ülkede, çeşitli derecelerde olmak üzere insan hakları ihlallerine, ayrımcılıklara ve baskılara maruz kalmaya devam etmekte ya da en iyi karşılandıkları ülkelerde dahi entegrasyon sorunlarıyla mücadele etmektedirler (Aydingün ve Aydingün, 2014: 4).

Günümüzde anayurtlarından uzakta, birbirlerinden farklı coğrafyalarda bir araya gelmeksizin sürdürdükleri hayatları nispeten durağanlaşmış olsa da Ahıskalıların yaşadıklarını dile getirmek de bu bağlamda tarihçilerine ve edebiyatçılarına düşmüştür.

¹ Burada Ahıska Türklerinin tarihi ile ilgili bilgiler pek çok önceki kaynakta tekrar edilmiş olduklarından dolayı tafsilatlı bir bilgi verilmesine gerek duyulmamıştır. Bu anlamda ayrıntılı bilgi için bk. (Kırzioğlu, 1970; Kalkan, 1998; Taşdemir, 2005; Aydingün vd. 2006)

Çalışmamızda Ahıska Türklüğünün tarihi serüveniyle ilgili önemli bir edebi ürününü ele aldığımız Mircevat Ahıskalı da üyesi olduğu Ahıska toplumunun yaşadıklarına odaklanan ve özellikle 1989 Fergana sürecine doğrudan tanıklık edip edebi yaşamını Ahıska Türklüğünün sesini duyurabilmek için şekillendiren en önemli Ahıska kalemidir.

1960 yılında Özbekistan'ın Sirderya ilinde Alaettin ve Gülsenem çiftinin evladı olarak dünyaya gelen Ahıskalı ilk şiirlerini lise öğrencisiyken yazmaya başlamıştır. Liseden sonra bir süre Ziraat Fakültesinde okumuş bu okulu yarıda bırakmıştır. Ahıskalı daha sonra mezuniyetini Gülistan Teknik Üniversitesi Doğalgaz Bölümünde tamamlamıştır. 1989 Fergana olaylarından sonra ailesi ile birlikte Azerbaycan'a göçen şair 1997'den beri Türkiye'de Bursa'da yaşamakta, bir yandan devlet memuriyeti hizmetine, bir yandan da kurduğu şiir atölyesinde şiir üretmeye ve öğrenciler yetiştirmeye devam etmektedir. Mircevat Ahıskalı'nın günümüze kadar öykü, şiir, roman ve derleme eserleri "*Rubailer, Figan, Gönül ile Karagül, Gurbetten İnilteler Destan, Gurbetten İnilteler Sürgün Roman-I, Gurbetten İnilteler Yaşam Savaşı Roman-II, Gurbetten İnilteler Karış Karış Fergana Roman-III, Ahıska Masalları ve Hikayeler, Ahıskalı'dan Hikayeler, Fani Nakışlar, Bursa'dan Ahıska Esintileri, Hakkın Yolu, Bir Beyitte Bin Cevher, Ahıska'da Söylenen Hikaye ve Masallar, Nale, Sahrada Yanar Umman, Ölümünden Kaçıp Ölüye Sığındım, Her Çiçekte Bin Bir Öz, Ben Ana Katiliyim, Esmâ-i Hüsnâ, Aşk Bir Hastalıktır*" isimleriyle yayınlanmıştır (Sakallı, 2016: 37-56; 2017: 181-182; Görüşme 06. 04. 2021).

Mircevat Ahıskalı'nın edebi hayatı, derleme, şiir, öykü ve romanları üzerine birbirinden farklı çalışmaların yapıldığı tespit edilebilecektir.² Ancak bunların hiçbirisinde çalışmamızda incelediğimiz "Gurbetten İnilteler Destan" isimli manzumenin müstakil olarak veya şekil-tür özellikleri ile ele alındığı görülmemiştir. Bu anlamda Ahıskalı'nın bu hacimli destanını incelemek külliyatındaki bu boşluğun doldurulması bağlamında da önem arz etmektedir.

1989'da Ahıskalı'nın doğrudan şahit olduğu Fergana olaylarının hemen akabinde Azerbaycan'da Ahıska ağzıyla yazdığı "Gurbetten İnilteler Destan" isimli manzumesi 2002 yılında Türkiye Türkçesine kendisi tarafından adapte edilmiş, 2007 yılında ise gözden geçirilerek bazı bölümleri kısaltılmış ve 2010'daki ilk baskısına bu surette girmiştir (Ahıskalı, 2010: 6). Bursa merkezli Emin Yayınları tarafından 2010 yılında basılan ve toplam 107 sayfadan oluşan eser 5.ve 9. sayfalar arasında şairin kaleme aldığı bir giriş ile başlamaktadır. Burada şair hem eserin yazılış amacını ifade etmekte hem de kısaca destanın içeriğinden bahsetmektedir. Çalışmamızda bu manzumenin şekil ve tematik incelemesi detaylı bir biçimde yapılarak bu "yapma destan"ın destan geleneğindeki konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

"Gurbetten İnilteler Destan"ın Şekil Özellikleri

Edebiyat geleneğinde "destan" terimi Çobanoğlu'nun tafsilatlı bir biçimde ele aldığı üzere divan edebiyatı, yeni Türk edebiyatı ve halk edebiyatı sahalarında aruzlu veya heceli, mensur yahut manzum pek çok biçimlerle karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacıya göre destan türü, divan edebiyatı geleneğinde; "*a. Aruz vezniyle*

² Mircevat Ahıskalı'nın edebi yaşamı ve eserleri üzerindeki bazı örnek çalışmalar için bk. (Aliyeva, 2013b; 2014; Sakallı, 2016; 2017; Çelik, 2017; Şimşek ve Sakallı, 2020).

mesnevî şeklinde yazılmış dini hikâyeler; b. Aruz vezniyle mesnevî şeklinde yazılmış fikrî ve tasavvufî eserler; c. Mensur nasihat kitapları; d. Manzum tarih kitapları; e. Mensur tarih kitapları; yeni Türk edebiyatı geleneğinde Tanzimat döneminden itibaren aydınların yazdıkları ve çoğu zaman âşık tarzı destanı çağrıştıran şiirleri; halk edebiyatında ise a. Mensur biyografik eserler; b. Manzum eserler; c. Manzum-mensur eserler; d. Âşık tarzı destanlar” hep destan ismiyle anılarak yaygın biçimde örneklendirilmektedir (2000: 1-3). Bu çeşitliliklerine binaen destanların biçimsel olarak da her edebiyat muhitinin kendi şekil özelliklerine uyum sağlanarak oluşturuldukları görülmektedir. Sözcüğü, klasik edebiyat geleneğinde mesnevi nazım şeklinin birim, ölçü ve uyak yapısıyla manzum olarak üretilen ürünleri veya diğer mensur anlatımları ifade etmekteyken; anonim halk edebiyatı geleneğinde en eski dönemlerdeki bir çekirdek olayın etkisiyle ozanlarca üretilen epik anlatıları karşılamlarının yanında âşık edebiyatı dairesinde dörtlük, hece ölçüsü ve hacim özellikleri ile şeklen var olmakta hatta Oğuz’un da belirttiği gibi (2001: 17) halk şiiri geleneği içerisinde hacim bakımından diğer örneklerle benzememekte ve bu özelliği nedeniyle bir nazım şekli olmakla birlikte, konusuna göre tasnif edilmesi sebebiyle bir tür olarak da görülmektedir. Destanlar aynı zamanda çağdaş edebiyatta varlıklarını bu kez “yapma” karakterleri ile “serbest” biçimsel özelliklere göre devam ettirmektedirler.

Bu bakımdan ister anonim ister sahibi belli; ister en eski dönemlerden beri söylenegelen epik anlatılar biçiminde, isterse çağdaş şiir anlayışıyla örneklendiriliyor; ister manzum ister mensur; ister şekil ister tür olarak değerlendiriliyor olsun destan terimiyle isimlendirilen ürünün tüm edebiyat sahalarındaki örneklerinden çıkarılabilecek iki husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki İlhan Başgöz’ün de (1968: 18) “*temel karakterleri vak’a anlatmaktır.*” sözleriyle isabetle vurguladığı üzere destanların bir olayı anlatmaları ile ilgilidir. Bu anlamda destanlar, bireysel yahut toplumsal olarak iz bırakan bir olayın manzum veya mensur olarak hikâye edilmesidir. Destanın bilindik ve genel tanımında yer alan “bir milletin tarihinde gerçekleşmiş, unutulması mümkün olmayan bir olay üzerine söylenmeye başlayıp gelişmesini asırlarca devam ettiren milli eserler” (Güzel ve Torun, 2003: 44) ifadesi daha çok toplumsal-genel-yaygın bir olayı işaret etmekte ve bizi ağırlıklı olarak epik karakterli destanlara yönlendirmekteyken, sözcüğü bir gezgin aşığın şahit olduğu bireysel olayları anlatması ise “kişisel” yaşanmışlığın dışavurumudur. Nitekim âşık şiirindeki destan türünün konu zenginliği bunun en önemli göstergesidir. Bu yönüyle destanlardan sadece toplumsal bir etki beklememek de gerekir.

Destanların ortak hususiyetleri bağlamındaki diğer bir nokta ise özellikle manzum destanlarda görülen ve bu ürünleri “destan” olarak adlandırmamızı sağlayan “boyut” özelliğidir. Zira manzum karakterli tüm destan ürünlerine bakıldığında destanların oluşturuldukları edebi muhitin diğer manzum örneklerinden hacim olarak daha kapsamlı, uzun veya detaylı oldukları görülmektedir ki bu durum da esasında olay anlatımının doğal bir sonucudur. Zira yukarıda belirtildiği gibi toplumsal veya bireysel etkileriyle olaylar kronoloji, yer, zaman, ana veya tali kahramanlar vd. pek çok bileşenden oluşan detaylı bir tahkiye ile sunulmaktadır.

İncelememize konu olan Mircevat Ahıskalı’nın “Gurbetten İniltiler Destan” isimli eseri de gerek Ahıska Türklerinin ilk zamanlarından 20.yy sonlarına değin (eserin Ahıska Türkçesi ile ilk kaleme alındığı tarih olan 1989 baz alınır) yaşadıkları trajik

olaylar silsilesinin hikayesi olması gerekse 1045 beyitlik hacmi itibariyle yukarıdaki hususiyetlerle örtüşen bir destan kimliğindedir. Bu giriş haricinde eserin şekil özelliklerine bakıldığında şunları ifade etmek mümkündür:

Ahıskalı'nın destanı, Ahıska Türklüğünün tarihsel süreciyle ilgili belirli bir kronolojik sıranın takip edildiği 16 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her birinin girişinde bölümde anlatılacaklarla bağlantılı "aaba" kafiyeli birer dördlüğün epigraf yapıldığı görülmektedir. Bu epigraflardan sonra başlayan bölüm ise "aa, bb, cc, dd..." uyak örgüsüyle oluşturulmuş farklı sayıda beyitten müteşekkildir. Buna göre, I. Bölüm 57; II. Bölüm 53; III. Bölüm 124; IV. Bölüm 59; V. Bölüm 163; VI. Bölüm 21; VII. Bölüm 30; VIII. Bölüm 57; IX. Bölüm 56; X. Bölüm 91; XI. Bölüm 74; XII. Bölüm 27; XIII. Bölüm 64; XIV. Bölüm 84; XV. Bölüm 29; XVI. Bölüm 56 beyit olarak toplamda 1045 beyit, destanın hacmini oluşturmaktadır. Gerek eserin giriş kısmında Ahıskalı'nın verdiği bilgilere gerekse kendisiyle yaptığımız görüşmelerdeki ifadelerine göre 1989 yılında Fergana faciasından hemen sonra Azerbaycan'da Ahıska ağzıyla yazılan eser 2002'de Türkiye Türkçesine uyarlanmış, 2007 yılında ise gözden geçirilerek bazı bölümleri kısaltılmış ve 2010'daki ilk baskısına bu şekilde girmiştir (Ahıskalı, 2010: 6; Görüşme 06. 04. 2021).

Destanın toplam 1045 beyitlik ana metninin uyak düzeni yukarıda üzerinde durulduğu gibi "aa, bb, cc, dd..." şeklinde "mesnevi" nazım şeklinin uyak düzenine uymakta ve her bölüm ve beyitte bu özellik kusursuz bir şekilde uygulanmaktadır. Destanın ölçüsüne bakıldığında ise 11'li hece ölçüsünün tüm metinde yine aynı başarıyla tatbik edildiği görülmektedir. Öyle ki bölüm başlarındaki dörder mısralık kıtalardan oluşan epigraflar da dâhil edildiğinde toplamdaki 2154 mısranın 2132'sinde 11'li hece ölçüsüne sadık kalındığı ve aşağıda da görüleceği üzere yalnızca 22 mısradaki, mısra düzeyinde 11'li heceden sapma yaşandığı ve bunlarda 10'lu, 12'li ve 13'lü hecelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kanlı feleğin zulmü ne çokmuş (10)

Verdiği dertlerin dermanı yokmuş (11) (Ahıskalı, 2010: 11).

...

Vatan nehir ise, gurbet bir ateş (11)

Gurbette dertten çıkmaz garip baş (10) (Ahıskalı, 2010: 13).

...

Napolyon kendini sandı bir deha (11)

Yeryüzünü yumurta, kendi ejderha (12) (Ahıskalı, 2010: 15).

...

Biz de sever idik anavatanı (11)

Ararız şimdi o vatan hani (10) (Ahıskalı, 2010: 17).

...

Yurdun şah damarı, akar idi Kür (11)

Yüzük kaşına yakışan tek dür (10) (Ahıskalı, 2010: 18).

...

Yolları düşeydi eğer meşeye (11)

Vakitleri geçerdi hoş temaşaya (12) (Ahıskalı, 2010: 19).

...

On altı bin can kalmıştı sakat (10)

Yine de düşmanda bırakmaz takat (11) (Ahıskalı, 2010: 36).

...

Yediler içtiler evlerinde elinden (13)

Dönüp vurdu ayırdılar ilinden (11) (Ahıskalı, 2010: 42).

...

Çünkü düşman aşılmaz bentleri aştı (12)

Müttefiki Türkiye'yle anlaştı (11) (Ahıskalı, 2010: 42).

...

Dedi Nere gidersiniz bırakıp (11)

Gidersiniz nereye bizleri yakıp (12) (Ahıskalı, 2010: 51).

...

Anadan ayrılan evlatlar gülmez (11)

Esarette mutluluk ne imiş bilmez (12) (Ahıskalı, 2010: 57).

...

Tabi ki sevemem ananız kadar (11)

Benim de kendi evlatlarım var (10) (Ahıskalı, 2010: 64).

...

Köyde olduğunu ispat etmeli (11)

Her ay bir kez kontrole gitmeli (10) (Ahıskalı, 2010: 70).

...

Kim verir cevabı hani Stalin (10)

Nerede Beriye şeytani lâin (11) (Ahıskalı, 2010: 73).

...

İnanın ki vade yetmezse eğer (11)

Derdinden insan ölmezmiş meğer (10) (Ahıskalı, 2010: 76).

...

Elli üç yılında Stalin öldü (10)

Birazcık da olsa talihler güldü (11) (Ahıskalı, 2010: 83).

...

Böylece nice liderler gitti (10)

Ömrü vefa etmez sürgünde bitti (11) (Ahıskalı, 2010: 88).

...

Halk bir ağızdan verir cevabı (10)

Kabul edemeyiz böyle bir babı (11) (Ahıskalı, 2010: 90).

...

Türk idik Türk'üz Türk kalacağız (10)

Allah Türk yaratmış Türk öleceğiz (11) (Ahıskalı, 2010: 90).

...

Millet anlamadı ne idi suçu (11)

O mayıs ayının yirmi üçü (10) (Ahıskalı, 2010: 94).

...

Unutmayın kim olsa üveydir adı (12)

Kötü bile olsa kendi evladı (11) (Ahıskalı, 2010: 102).

...

Yeter davranmayın çifte standart (10)

Bu yaptıklarınız art niyettir art (11) (Ahıskalı, 2010: 105).

Destanın müellifi yaptığımız görüşmelerde bu sapmaların büyük çoğunluğunu destanın Ahıska ağızıyla kaleme alınan ilk halinin Türkiye Türkçesine aktarılmasına dayandırmaktadır (Görüşme, 06. 04. 2021). Öte yandan Ahıskalı, destanın kimi yerlerinde “*Charles Darwin- Çarliz Darvin, Ukraynalı-Ukrain, birbirini-birbirin, kimi-kim, azıcık-azcık, gözünü-gözün, ...di-idi, Moskova-Moskov, sahiplerini-sahiplerin, göğsünü-göğsün, kilitlenmiş-kitlenmiş*” gibi örneklerde yaptığı hece eksiltme-artırmalarla meydana gelebilecek diğer hece sapmalarına önlem de almıştır. 11’li hece ölçüsünün bu denli başarıyla uygulandığı destanda ölçünün duraklarında ise genel olarak 6+5 durak yapısının gözetildiği tespit edilmekle birlikte 4+4+3, 4+3+4, 8+3, 7+4, 5+3+3, 7+4 gibi çeşitli durak yapılarının da örneklendirildiği görülmektedir. Bu bakımdan duraklarda bir serbestiden söz edilmesi mümkündür ki, hem destanın orijinal-ilk halinin Ahıska ağızında yazılıp sonradan Türkiye Türkçesine adapte edilmesi hem de hacmi itibarıyla oldukça uzun bir manzume olması bu serbestiye ihtiyaç duyulmasını doğal kılmaktadır.

“Gurbetten İniltiler Destan” isimli manzumenin şekil özelliklerinde, uyak düzeni ve ölçünün haricinde uyak yapısına da bakıldığında hacimle orantılı olarak rediflerle birlikte, yarım, tam, zengin, tunç ve cinaslı uyak biçimlerinin hepsine uygun örnekler verildiğini ifade etmek gerekir. Bu anlamda şair halk şiirinin geleneksel uyakları olan yarım ve tam uyakları sıklıkla kullanmış, az sayıda beyitte ise zengin uyağı tercih etmiştir. Burada incelemenin boyutlarını da göz önünde bulundurarak bunlarla ilgili tek

tek örnekler vermek yerine destanda ilgi çekici bulduğumuz tunç ve cinaslı uyakları sunmakla yetineceğiz. Ahıskalı, eserinde tekrar eden harf sayısına göre belirlenen yarım, tam ve zengin uyakların yanında ayrıca mısra sonlarında “sır-asır, ad-yad, ay-çay, elli-belli, asr-kasr, el-sel, har-intihar, ihtiyar-yar, cesaret-esaret, gazap-azap, uzak-tuzak, dört-ört, gün-sürgün, han-cihan, hükümdar-dar, millet-illet, sağır-ağır, haykır-kır, kulak-ak, silah-ilah, şükür-Kür, ah-mah, iktidar-dar, büyük-yük, eğer-meğer, padişah-şah, mecruh-ruh, kahraman-aman, önder-gönder, an-ferman, Karaçay-ay, baykuş-kuş, önemli-nemli, amma-muamma, özgür-gür, aç-muhtaç, bacı-acı, başkan-kan, afak-şafak, Azerbaycan-can” gibi sözcük çiftlerinden oluşturduğu tunç uyaklara da çok sayıda örnek vermiştir. Destanda kullanılan uyaklar arasında en az örnek ise aşağıdaki beyitlerde tespit edilen cinaslı uyaklardır:

Hayal kırıklığı yarattı Bunlar³

Ahıskalıların temeli bunlar (Ahıskalı, 2010: 27).

...

Ne kadar kan içse yine de azmış

Sapıtmış bir defa yolunu azmış⁴ (Ahıskalı, 2010: 38).

...

Neyi kalmıştı ki avuçta elde

Neyi elde etsin bu gurbet elde (Ahıskalı, 2010: 67).

Destanın şekil özellikleri ile ilgili yukarıda ifade edilen tespitlerin ışığında herhangi bir âşıklık zümresine bağlı olmayan çağdaş sanatkârların “yapma destan” olarak isimlendirilebileceğimiz, örneğimizdeki gibi destanlarında şekil incelemelerini gelenekle ilişkilendirmekte zorluk yaşadığımızı ifade etmek gerekir. Zira âşık edebiyatı geleneğindeki “destan” şeklinin en azından nazım birimi ve ölçü bakımından bir ölçüt veya ortaklık oluşturduğu malumdur. Öte yandan klasik edebiyat geleneğinde “mesnevi” nazım biçiminin bu tür uzun manzumelerde kullanılıyor olması bir konumlandırma ölçütü olarak ele alınabilir. Ancak örneğimizdeki gibi “çağdaş” bir “şair”in, hem 11’li hece ölçüsüyle hem de aa, bb, cc, dd... şeklinde “mesnevi” uyak düzeniyle kaleme aldığı ve 1045 beyitten oluşan bu tipteki bir manzumesi ilginç bir örnek olmakla birlikte “destan” tasnifine bu özellikleriyle konumlandırılmakta zorlanılabilecek bir husustur. Bu aşamada Ahıskalı’nın destanını oluşturan şekilsel özelliklerde Ahmet Talat Onay’ın (1996: 24-25);

Her beytin kafiyesi yekdiğerine göre değışen ve beyitlerinin sayısı kestirilemeyen şiirlerin adı aruz şairlerince mesnevi, saz şairlerince nazımdır. Âzeriler düzmek aslından düzgi, düzgü diyorlar. Biz, dizmek anlamında dizgi diyebiliriz

...

³ Bun Türkleri: Ahıska Türklerinin kökenlerini dayandırdıkları Kafkasya Türkleri.

⁴ Sapmış, şaşırılmış anlamında kullanılmıştır.

Büyük kıssalar, vak'alar, mevzeler hep bu şekilde yazılmaktadır. Bunda veznin belli bir şekli yoksa da on bir hece ile yazılması mu'taddır. İlk nazım şeklinin seci'li sözler, cümleler olduğu ve bu cümlelerin bilahare mevzun mesnevi şeklini aldığı sanılmaktadır. Çünkü hayatın bazı tezahürlerini ifade eden, mesela kıvrır zıvır, kelli felli, basma kesme nev'inden sözler lügat yönünden ayrı ayrı bakılınca hiçbir mana duyurmazlar. Fakat her biri bazen en düzgün, en beliğ sözler kadar mana ifade eden bu sözler görülüyor ki, kafiyelidir ve mesnevilerin bir başlangıcı mahiyetindedir.

İfadeleriyle halk şiirinde olayların hikaye edildiği hacimli şiirlerde iki mısralık birimlerin ve 11'li hece ölçüsünün de kullanıldığına işaret etmesi, şairin yabancı olmadığı bir geleneksel bilgiyi uyguladığını göstermektedir. Öte yandan Ahıskalı'nın destanının çağdaş dönemlerde kaleme alınan bir "yapma destan" olduğu gerçeği şekil olarak geleneksel destan kriterleriyle uymasının beklenmemesini de doğurmaktadır. Nitekim çağdaş Türk edebiyatında Fazıl Hüsnü Dağlarca'yla zirveye çıktığını gördüğümüz "yapma destan"ların serbest nazım şekliyle yazılmış olmaları "yapma destan"ların şekil özellikleri yerine olay anlatımları ve hacim bağlamları ile değerlendirilmelerini gerekli kılmaktadır. Buna rağmen Ahıskalı, destanında halk şiirinin geleneksel hece ölçüsünü ve redif-kafiye örüntüsünü başarıyla kullanmasıyla geleneğe olan yatkınlığını da göstermektedir. Bu bakımdan şekil olarak geleneksel "manzum" destan özelliklerine uymuyor olsa da (ki yapma destan olması bu beklentiyi otomatik olarak ortadan kaldırmaktadır) bu manzumeyi "destan" yapan en önemli özellik bizce yukarıda da üzerinde durulan "hacimlilik" ve "vaka anlatımı"dır ki bu da daha ziyade bu eserin tür olarak bir "destan" olduğunu bu itibarla doğrulamaktadır.

"Gurbetten İniltiler Destan"ın Tematik - Tür Özellikleri

Mircevat Ahıskalı'nın "Gurbetten İniltiler Destan" isimli manzumesine topluca bakıldığında ilk olarak Ahıska Türklüğünün tarihinin anlattığını ifade etmek gerekir. Girişte de üzerinde durulduğu gibi 1944 ve 1989'da olmak üzere iki kez Sovyet yönetiminin sürgün ettiği Ahıskalıların geçirmiş oldukları zor zamanları doğru ve ilk elden anlatma isteği bu anlamda ilk bölümde şair tarafından dile getirilmektedir. Ahıskalı, destanın ilk bölümüne kendi ifadeleriyle dünyaya sitemle başlamakta (2010: 6) ancak özellikle bölümün ortalarında ve sonundaki dizelerde destanın asıl yazılış amacını ifade etmektedir. Buna göre;

Geçmişimiz sanki kapalı kazan,
Kapağı açmalı tarih yazan.

Bizler de bakalım açıp kapağı
Geçmişten ders alıp, aç yeniçağı (Ahıskalı, 2010: 13).

...

Tarih sevmez sahtekârı, yalanı
Biz söyleriz yaşananı, olanı.

Kimseye yok bizim yalan borcumuz,
Yalan meydanları değil harcımız.

İspatın var ise, gel sözün söyle,
Hiç atıp tutmakla olur mu öyle?

Kimseye bakmayız kem gözle, kinle,
Ey sahte tarihçi kulak as, dinle! (Ahıskalı, 2010: 15-16).

beyitleri eserin girişinde Ahıska tarihini, kimliğini, örf ve adetlerini araştıranların yanında sırf ırkçılık yaparak Ahıskalıların Hristiyan Gürcülerden dönme Müslüman olduklarını dile getirerek, Türklüklerini hiçe sayan sahte tarihçilere (Ahıskalı, 2010: 5) yönelik eleştirinin yansımalarıdır. Şair bu anlayışını destanının 3.bölümünde de:

...
Gerçek tarihleri çizip bozarlar,
İşlerine geldiğini yazarlar

Yazmışlar uydurma tarih kitabı
Yazmışlar bunlardan bilmem kaç bâbı

Güneşi çamurla örtmek isterler
Farklı ırklar ile artmak isterler

...
Bu nasıl tarihçi, bu nasıl âlim?
İnsan okudukça olur mu zâlim? (Ahıskalı, 2010: 25-26).

dizeleriyle aynen tekrar etmekte, dolayısıyla destanında Ahıskalıların gerçek tarihini anlatmayı bir amaç ve misyon olarak görmektedir. Destanın birinci bölümünde bu amacın sunulmasının ardından, dünyadaki kargaşa ortamlarının ilk zamanlardan beri var olduğu vurgulanarak geçmiş dönemlerde yaşanan savaş, katliam ve büyük zulümlerin müsebbibi olarak İskender, Nemrut, Firavun, Roma İmparatorları, Moğol hanları, Timurleng, Napolyon, Hitler, Stalin gibi isimlerin sayıldığı da gözlemlenmektedir. Her birine birer beyitle değinildiği görülen bu kısımda İskender ve İran şahlarının kan döküp ocakları söndürdükleri; Nemrut'un tanrı unvanını aldığı; Firavun'un Nemrut'u aratmadığı; Romalıların kan dökerek topraklarını büyüttükleri; Moğol hanlarının nice canları yeryüzünden sildikleri; Timurleng'in insan kellelerinden minare diktiği; Napolyon'un kendisini bir deha sanarak dünyaya hükmetmeye çalıştığı; Hitler'in dünyayı ateşler içinde yaktığı; Stalin'in ise Hitler'den daha vahşi ve zalim olarak halk içinde derin ve halen etkisi süren yaralar açtığı üzerinde durulmuştur.

...
Var idi İskender, İran şahları,
Kan döküp söndüren ne ocakları

Tanrı unvanını almıştı Nemrut,
Güya yeryüzünü edinmişti yurt.

Onu aratmadı gelip Firavun,
Kah lodos olurdu, kah olup taun

...

Var idi Romalı can yakanları
Yer büyütürlerdi, döküp kanları.

Biliriz tarihten Moğol hanları,
Yeryüzünden sildi nice canları.

Timurleng başlardan dikti minare,
Nice yüreklere çekti dağ, yara.

Napolyon kendini sandı bir deha
Yeryüzünü yumurta, kendi ejderha

...

Hitler de bir anlık ayağa kalktı,
Dünyanı od, alev içinde yaktı.

Hitler'den de vahşi zalim Stalin
Verdiği yaralar derinden derin. (Ahıskalı, 2010: 14-15).

Şairin deyimiyle (Ahıskalı, 2010: 6) bir anavatan güzellemesinin yapıldığı ikinci bölümde, anavatanlarından ayrı düşmek mecburiyetinde kalan Ahıskalılar'a bir anlamda o günleri de hatırlatmak için, yaşadıkları coğrafyanın güzellikleri sayılarak bu güzellikler içinde eskiden beri barış ve mutluluk içerisinde yaşandığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda bugün özlemle anılan, aranan anavatan; dumanlı yüce dağların arasında çiçekli bağlarla, bahçelerle, yaylalarla bezeli; misk gibi havası, Kür Irmağı, Persat dağlarındaki pınarları, çağlayan ve şelaleleri, bülbülleri, çeşit çeşit kuşları, pek çok meyve çeşitleri ile bereketli bir cennet köşesi olarak tarif edilmektedir. Şaire göre anavatan aynı zamanda tüm Ahıskalıların birbirlerine yakın küçük köylerde genç yaşlı mutluluk içerisinde, günlük gayretleriyle yaşadıkları bir yerdir. Şair bu bölümde esasında kendisinin doğmadığı, büyümediği (Özbekistan doğumludur) anavatanına, ortak Ahıskalı özlemiyle yaklaşmakta ve bu özlemini lirik-pastoral bir tarzda dile getirmektedir.

...

Persat dağındaydı dokuz pınarı
Zemzem tadındaydı soğuk suları

Akardı buz gibi güzel dereler
Hasretti yürekler bir de göreler

...

Sanki orman değil, cennet bağları
Bahardan başlayıp yaz güz çağları (Ahıskalı, 2010: 18-19).

Bir giriş mahiyetinde addedilebilecek ilk iki bölümün ardından şairin ilk bölümde üzerinde durduğu esas amacına pencere araladığı bölüm destanın üçüncü bölümüdür. Burada Ahıskalı, 1917 Ekiminde yaşanan Bolşevik devrimi sonrasında tüm Sovyet topraklarında yaşanan atmosfer üzerinde durmakta akabinde ise Sovyetlerin asimilasyon politikalarıyla Ahıska tarihini Türklükten ayırarak Gürcülere bağlamaları üzerine amaç olarak edindiği gerçek Ahıska tarihi panoramasını çizmektedir. Bu bağlamda bir önceki bölümde aktarıldığı gibi, anavatanlarında mutlu bir şekilde yaşayan Ahıska halkının 1917 Bolşevik devrimiyle karşılaşmaları,

On yedi yılında oldu hürriyet,
Âdem'den bu yana gelen zürriyet

Görmemişti dünya, böyle bir hile
Sovyetler yarışır, kör şeytan ile

Yok imiş insanlık, vicdan, haysiyet
Bu günden başladı halka eziyet

Bu da böyle imiş meğer felekten
Başladılar elemeye elekten

Beyi, ağaları, halkı bir yana,
Fukara da sandı, gün baktı bana

Artık olmayacak beyler, ağalar

İstediler halkı susuz boğalar (Ahıskalı, 2010:22).

beyitlerinden anlaşılacağı üzere “hürriyet” olarak lanse edilmiş ancak daha ilk anlarından itibaren aksi istikamette bir süreç yaşanmıştır. Şair devamında bu süreçte yaşananları açımlyarak; Lenin'in özgürlük söylemlerinin kâğıt üzerinde kaldığını, uygulamalara yansımadığını; Lenin'in ardından hükümetin başına gelen Stalin'in ise Sovyet coğrafyasının her yanına kanlı elini uzattığını; birlik adı altında kolhozların oluşturulduğunu; vatan, millet diyenlerin hain ilan edildiklerini; bilginlerin katledildiğini; dindarların, imam ve mollaların sürgüne gönderildiklerini; halkın ekmezsiz, aşsız bırakıldığını vurgulamaktadır.

Ahıskalı, bölümün esas altyapısını oluşturan Ahıska'nın gerçek tarihini anlatmaya ise hemen akabinde Sovyetlerin Ahıskalıların tarihi bağlarını, kültür ve dillerini değiştirme amaçlı asimilasyon politikalarına vurgu yaptığı:

“Gürcüsünüz” diye ısrar ederler
Başaramaz gelir yeni kederler

Çevirmek olur mu Oğuz elini?
Değişmek olur mu Korkut dilini

Şahit gösterirler kaç sahte kitap

Yazılmış, çizilmiş, bilmem nice bab.

Bu kitaplar tekrar tekrar yazılır

Bizden yana olan kısmı bozulur (Ahıskalı, 2010: 24)

beyitleri ile başlamaktadır. Bu beyitlerde ve takip eden kısımda şair, Ahıskalıların anavatanlarındaki tüm varlıklarının onların Türklüklerine şahitlik edeceğini vurgulayarak:

...

Yaz milattan önce yedi yüz on üç
Söyle bunu araştırmak çok mu güç?

Ahıska'ya ilk gelenler Kimmerler,

Sorma bana, deme nerden bu erler? (Ahıskalı, 2010: 26)

beyitleri ile Ahıska tarihini M.Ö. 713'te, Kimmerlerden itibaren başlatmaktadır. Bu kısmın ilerleyen beyitlerinde Ahıskalı, sırası ile İskitler'in, Makedonyalı İskender'in, Bun'ların (ki Ahıskalıların temeli olarak görmektedir), Küçük Arsaklıların, Hunların, Sabirlerin, Hazarların, Selçukluların, Kıpçakların isimlerini ve Ahıska coğrafyasına geldikleri tarihleri zikrederek devam etmektedir. Şair, Atabekler döneminde Ahıska yurdunun birleştiğini ve bundan üç yüz on yıl sonra Osmanlı'nın yöreye adaleti, ilmi, imanı ve asaletiyle hükmetmeye başladığını ifade etmektedir. Şairin ifadeleriyle Osmanlı Ahıska'da medrese açmış, Atabekleri paşa haline getirmiş ve iki buçuk asır bir serhat coğrafyası olarak Ahıska toprakları Osmanlı'ya hizmet etmiştir. Bu evrede Rusların pek çok kez saldırısı olmasına rağmen Ahıska'nın direndiği de belirtilmiştir (Ahıskalı, 2010: 26-29).

Ancak Rus general Paskeviç'in Kafkas sorumlusu olmasıyla bu gidiş değişmiş, 28 Ağustos 1828 tarihinde yapılan Rus saldırısı sonucunda Ahıska'nın direnmesine rağmen düştüğü, sonunda Edirne Antlaşması ile Ruslara bırakılmak zorunda kaldığı ifade edilmiştir (Ahıskalı, 2010: 29-31).

Destanın dördüncü bölümüne şair, 1917 Bolşevik ihtilaliyle başlayan asimilasyon, yıldırma ve baskı ortamının 1937 ile birlikte daha da arttığını vurgulayarak başlamaktadır. Bu süreçte özellikle Ahıskalı aydınlar üzerinde tahakküm kurulduğu, bir anlamda milletin kanaat önderleri konumunda olan önemli isimlerin birer birer ortadan kaldırıldığı ifade edilmektedir. Bu beyitlerde özellikle 1937'de Stalin yönetimi tarafından kurşuna dizilen Ömer Faik (Numanzade)⁵ şairin özel olarak andığı aydınlardan biridir.

...

Düşman kesilmişti millete, dine

Yürekleri dolmuş husumet, kine.

⁵ Ömer Faruk (Numanzade): Kafkasya Türklüğünün aydınlanması ve bağımsızlığı konusunda çalışmalar yürüten Ahıska doğumlu aydın (1872-1937). Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafaev, 2019.

İlim sahiplerin astı, kestiler.
Başiboş kasırga gibi estiler.

...

Otuz yedilerde daha da çoştı,
Ettikleri zulüm haddini aştı.

Aydınlara karşı açmışlar savaş,
Millet uyanmasın, ederler telaş.

Âlimi, arifi bir bir ayıklar,
Halkım diye gitti Ömer Fayık'lar.

Böylece milleti başsız koydular
Milletimin gören gözün oydular (Ahıskalı, 2010: 33).

Sovyet hükümetinin bu baskıcı ortamını tüm diğer milletlerle birlikte yaşayan Ahıskalıların karşılaştığı bir diğer önemli durum ise II. Dünya Savaşının başlamasıdır. Sovyetlerin II. Dünya Savaşının taraflarından biri olması üzerine egemenliği altında bulunan tüm milletlerden asker alımları gerçekleştirmesi gündeme gelmiştir. Her ne kadar çoğunlukla Sovyet yönetiminin baskısıyla gerçekleşmiş olduğu bilinse de, bu süreçte şairin;

On beş cumhuriyet bir yumruk oldu,
Kuvveti, kudreti birlikte buldu.

Savaşta yok idi Ukrain ya Rus.
Sen Türkmen, sen Kazak, Özbek, Belarus.

Hepsi de bir millet, bir ten oldular,
Anlayıp birbirin, bir can oldular (Ahıskalı, 2010: 35).

beyitleriyle ifade ettiği gibi, Ahıskalılar dahil olmak üzere Sovyet yönetimi altındaki on beş cumhuriyeti oluşturan milletler “geride kalan vatanlarını müdafaa etmek, ana yurtlarında kan dökülmesini engellemek” kaygılarıyla nispeten gönüllü olarak da silah altına girmişlerdir. Bu noktada Ahıska topraklarından 46 bin asker çeşitli cephelerde savaşmış, bunlardan 26 bini şehit, 16 bini ise gazi olmuştur.

Şairin II. Dünya Savaşındaki Ahıska'yı betimlediği bu bölümde bir diğer önemli husus cephe arkası tasvirlerinde kendisini göstermektedir. 46 bin askerin cephelerde

mücadele ettiği bu ortamda, cephe gerisindeki yaşam çok çetinleşmiştir. Şairin burada ortaya sunduğu tablo pek çok açıdan Kurtuluş Savaşı sürecini anlatan edebi eserlerdeki motivasyona çok benzemektedir: Erkek nüfusun silahaltına alınmasının ardından cephe gerisindeki yaşamın idamesi ve cepheye yardım gönderilmesi yaşlı, kadın ve çocuklara kalmıştır. Zira her ne kadar Sovyet idaresinde de olsalar, mesele, anavatan olarak bildikleri toprakları korumaktır. Bu anlamda millet devlete bir şekilde inanıp desteğini esirgememiştir. Ahıskalıların cepheye yardım olarak çorap, yelek kabilinden giyecekler göndermeleri bu açıdan Kurtuluş Savaşı sürecindeki “tekâlif-i milliye” döneminde yaşananlarla örtüştürülebilir.

...

Cephe arkası kolay mı savaştan?
İnsanlar kan kaybederdi yavaştan.

Köylerde kalmamış eli iş tutan,
Bir yandan gelmezdi imdada yeten.

...

Erkekler yerini, çocuklar almış,
Ağır işler kadın, kızlara kalmış.

Bir aile bir çarığı giyermiş,
Bazen de bir günde bir defa yermiş.

Kendileri aç, çıplaktı evinde,
Yine de her ne ki vardı elinde,

Benim demez, gönderirler savaşa,
Yeter ki düşmanla çıksınlar başa.

Kim yollar yün çorap, kimisi yelek,
Her ne gönderirsen, hepsi de gerek.

Kimsenin gözüne görünmez malı,
Çünkü cephedeydi fikri, hayatı. (Ahıskalı, 2010: 36-37).

Ahıska Sürgününe gidilen dönemdeki ilk yasal düzenlemeler ile tüm Ahıska illerindeki halkın 14-15 Kasım 1944 gecesi kamyon kasalarına doldurularak merkezi tren istasyonlarına taşınma sürecinin anlatıldığı beşinci bölümde şair, ilkin sürgününün zeminini oluşturan Sovyet yasal düzenlemesine değinmiştir. Buna göre;

...

Böyle namertlerden biri Beriye
Hiçbir kötülükten kalmaz geriye

Sovyet Halk İçişleri Komiseri
Adı ulu, kendisi bir serseri

Duygusuz, insansı, gaddar bir mahlûk
Makam sahibiydi, elinde hukuk (Ahıskalı, 2010: 39).

beyitlerinde Beriye ismiyle anılan Lavrenti Beriya'nın üzerinde durulmaktadır. Lavrenti Beriya, Sovyet Halk İçişleri Komiseri-Devlet Güvenlik Komitesi Başkanı olarak görev yapan ve ilerleyen Nazi işgali sırasında Alman kuvvetleriyle işbirliği yaptığını iddia ederek Sovyet coğrafyasındaki Türk asıllı Kırım ve Kafkasya halklarının Orta Asya ve Sibiryaya sürülmesini, cephe gerisinde sabotaj gerçekleştiren ve Troçkist olduğu sanılan kişi ve organizasyonların yok edilmesini emretmiştir (URL-1). Bu bağlamda yine şairin ifadelerinden yola çıkılırsa;

...

Yirmi dört temmuz, bin dokuz yüz kırk dört,
Şimdilik çok gizli, ört üstünü, ört.

Zulüm işlenecek alındı karar,
Sebepsiz olur mu? Bir neden arar.

Neden de bulundu, sınır bölgesi
Sınırdan olmasın Türk'ün gölgesi.

Attılar iftira, sürdürdüler leke
Dedi: Ajandırlar, bunu kim çeke?

Geçerler sınırı, çiğnenir yasa,
Türklerden geliyor her zarar, tasa.

Hem bastı mührünü, hem imza attı,
Dosyalar aynı gün Stalin'e çattı.

Göz attı dosyaya, beğendi fikri,
Aynı fikirdeydi, aynıydı zikri (Ahıskalı, 2010: 40).

beyitlerinde sunulduğu üzere Temmuz 1944'te geçirilen sürgün yasasıyla özellikle sınırlardaki Türklerin yurtlarından koparılacakları zemin hazırlanmıştır. Bu durum ise "Şimdilik, çok gizli, ört üstünü ört" mısrasında ifade edildiği gibi Sovyet idaresince sürgünden önceki bir aya kadar gizli tutulmuştur. Sürgünden önceki ay, Ahıska topraklarına askeri birlikler gönderilmesiyle harekât süreci başlamıştır. Yalnız burada askeri yetkililerin halka açıkladıkları durum, alınan karardan farklıdır. Zira gelen askerler, Ahıska halkını;

...
Dediler: "Uymayın her fitne söze,
Gereksiz korkuyu almayın göze.

Anlıyoruz biraz ağır vaziyet,
Olsa da sizlere azıcık eziyet

Şimdilik sizleri Orta Asya'ya
Göç ettirmeliyiz beş altı aya.

Çünkü düşman aşılmaz bentleri aştı,
Müttefikleri Türkiye'yle anlaştı.

Yeni cephe açtı, geldi sınıra,
İşte budur, dokunuyor sinire.

Amaç bu milletin can güvenliği,
Asil insanların şan güvenliği" (Ahıskalı, 2010: 42).

sözleri ile Türkiye'nin Almanlarla işbirliği yaptığını, sınır güvenliğinin ve dolayısıyla Ahıska yurdunun tehlikede olduğunu, kendilerine zarar gelmesin diye bu harekâtın yapılacağını fakat 5-6 ay kadar ancak süreceğini öne sürerek aldatmışlardır. Nitekim 1944 yılının 14 Kasım'ını 15'ine bağlayan gecede genel emir verilerek, sürgün başlatılmış ve köy, kent tüm Ahıska yurdundaki insanlar verilen ikişer saatlik süre

zarfında yanlarına alabildikleriyle kamyon kasalarına doldurulmuşlardır. Bu noktada Ahıskalıların bir yandan yüzyıllardır yaşadıkları yurtlarından ayrılmalarını, bir yandan da geride hastalarını, yaşlılarını, evlerini, barklarını, hayvanlarını, topraklarını bırakmalarının derin teessürünü hissetmek mümkündür.

14-15 Kasım 1944 gecesı düzenlenen harekâtla Azğur, Agara, Aspinza, Adigön, Ahalkerek, gibi şehirlerden kamyonlarla taşınan Ahıskalıların merkezi tren istasyonlarına getirilişlerindeki yoğun hissiyatın vurgulandığı altıncı ve yedinci bölümler bir anlamda çetin geçecek tren yolculuğunun anlatıldığı sekizinci bölüme kısa bir geçiş mahiyetindedir. Nitekim altıncı bölüm 21, yedinci bölüm ise 15 beyitten müteşekkil olup bu geçiş ilkin kamyon kasasındakilerin, sonrasında da geride bırakılan Ahıska toprağının dilinden ifade edilmektedir. Altıncı bölüme tüm Ahıskalılarda tedbirsiz olarak yakalandıkları sürgünün belirsizliğı hâkimken, yedinci bölümde ise anavatan toprağı evlatlarını gurbete gönderen bir ana misali dile gelerek giden evlatlarının ardından;

...

Evlatlarım siz de dinleyin beni

Sizdiniz dolduran bende bu teni

Siz gidersiniz, boşaldı kucağım

Siz olmadan tütmez, yanmaz ocağım

Sizdiniz benim şğıım nurum

Sizdiniz benim cevherim dürüm

Sizdiniz şirin sohbetim, sözüm

Sizdiniz benim bu iki gözüm

Sizdiniz benim başımın tacı

Sizsiz çekeceğim tükenmez acı

Sizdiniz beni güneşim ayım

Siz olmadan artar dert ile gamım

Sizlerle görürdü gözüm dünyayı

Sizsiz istemem ben güneşi ayı

Sizlerle yaşıma ben yaş katardım

Sizlerle her derdi baştan atardım...(Ahıskalı, 2010: 56-57)

ifadeleriyle adeta feryat ve figan etmektedir. Bu iki bölüm görsel bir temsil olarak düşünülürse, görüntünün sırasıyla kamyon kasalarındaki insanlarla oradan da Ahıska toprağına çevrildiğı ve Ahıskalıların zihinlerindeki tedirginliğin ve anavatan topraklarının hüznünün canlı biçimde hissettirildiğı bir sahnedir.

Destanın sekizinci bölümünde artık tüm Ahıska coğrafyasından toplanan sürgünler merkezi istasyonlara getirilerek sıkış tepiş bir biçimde tren vagonlarına bindirilmişler ve çetin kış şartlarında bir ay kadar sürecek zorlu yolculuk başlamıştır. Bölümün ilk 15 beytinde dünyaya, kadere, zalimlere sitem eden şair, sonrasında:

...

Kara vagonlara sıkışmış eller,
Sen ağla, sen işit kime kâr eyler

Kalmışlar çaresiz bu biçareler
Bulunmaz derdine hiçbir çareler

Sıkışmış vagona kan yaş dökerler

Sıkışmış vagona zulüm çekerler (Ahıskalı, 2010: 59).

beyitleriyle vagondaki Ahıskalılara odaklanmakta, kapıları kilitli vagonlarda insanların bitlendiklerini; çocukların açlıktan ve soğuktan ağladıklarını; kızamık, tifo, kolera gibi hastalıkların peyda olduğunu; hastaların bazılarının öldüklerini; hamile kadınların doğum yaptıklarını; su, tuvalet vd. insani ihtiyaçların dahi karşılanmadığını aktarmaktadır. Bu manada hayvan, mal taşımaya bile müsait olmayan bu vagonlarda kasım soğuşunda Asya bozkırlarında Ahıskalıları kırıma uğratılmaktadır. Dolayısıyla pek çok can kaybı da bir ay süren bu seferde olmuştur.

Dokuzuncu bölümde Ahıskalıları için tren yolculuğı sona ermiş, “son menzil” olan Özbekistan’a varılmıştır. Özbekistan, Ahıskalıları için artık, her ne kadar “ana”vatanlarının yerini tutmayacak olduğı bilinse de bir “üveyana”yurt olarak betimlenmiş hatta doğrudan bu yeni topraklar dile gelerek kucağına düşen öksüz-yetim Ahıskalıları şu sözlerle karşılamıştır:

Dediler, Geldiniz Özbekistan’a
Kucağına açtı ah, üvey ana.

İster gariplerin gönlünü alsın
Girsin gönüllere, derine dalsın.

Dağıtsın kederi, kalmasın çile,
Canlandı tabiat ve geldi dile...

Ağlayıp beni de ağlatmayınız,
Anayım, kalbimi dağıtmayınız.

Yeter artık millet ağlama gayrı,
Doğrudur vatandan düştünüz ayrı.

Ama ben sizler açmışım kucak
Yakınız bağrımda yeni bir ocak.

Doğrudur şimdilik her yan harabe
Çünkü yeryüzünde var muharebe

Soğuk ve virane olsa da bağrım,
Bütün gariplere vardır, var çağrım

Ben de bir anayım merhaba derim
Garip garibana bulunur yerim.

Tabi ki sevemem ananız kadar
Benim de kendi evlatlarım var

Üvey bile olsam yine anayım

Ana deyin, ben de size yanayım (Ahıskalı, 2010: 64)

İnsanoğlu için yaşam bir şekilde devam etmeye mecburdur. Nitekim bu durum Özbekistan'a sürülen Ahıskalılar için de böyledir. Bu anlamda indikleri gibi küçük gruplar halinde köylere, kasabalara bölünürler ve böylece Özbekistan'da viran evlerde, zor koşullarda yaşama itilirler. Fakat zulüm burada da son bulmaz zira, indiklerinin ertesi sabahı da kolhoz⁶larda çalıştırılmak üzere kayıt altına alınmaya başlanırlar. Sovyetlerin burada da tıpkı II. Dünya savaşında askere aldıkları gibi Ahıskalılara sundukları bahaneleri hazırdır. Ahıskalıların hemen çalıştırılmaya başlanmaları süren

---

⁶ Sovyet yönetiminin tarım yapılan alanlarda kurduğu ve sürgünler başta olmak üzere köylüleri çalıştırdığı mülkiyeti, işletmesi ve geliri devlete ait olan kolektif tarım arazileri

savaşın ekonomik desteğine yöneliktir. Dolayısıyla Ahıskalılara öngörülen 5-6 aylık zorunlu göç aslında onları Özbek ovalarındaki kolхозlarda işçi olarak çalıştırma amaçlıdır. Bu anlamda;

...

Daha millet komşusunu görmeden,
Tanışmadan, köy adını sormadan

Kahyaları evlerine gönderdi
Gönderen reisti, köyde önderdi

Kolhoz reisidir emrivakidir
Devlet adamıdır devlet şakidir

Verdiği emirler demiri keser
Emrine uymayan bahtına küser

Emreder: "Erkenden herkes ayılsın,
Her aile kaç nüfustur sayılsın

Hemen hazırlansın yeni bir liste

Bir kopyası olacaktır reiste... (Ahıskalı, 2010: 66-67).

beyitlerinde ifade edildiği gibi Kolhoz reisi kalacakları yerlere yerleştirildiklerinin sabahında bu yeni iş gücünün sayılmasını ve bir an önce işe başlanılmasını emretmiştir. Dolayısıyla her ne kadar Özbekistan, Ahıskalıları bir "üvey"ana olarak karşılamış olsa da Sovyet siyaseti burada da onları kandırmış asıl amaç daha ilk günlerde meydana çıkmıştır.

Ahıskalıların Özbekistan'da Sovyet vaatlerinin aksi uygulamalarla karşılaşmaları önceki bölümde üzerinde durulmuş, onuncu bölümde de bu zalimce tutuma bir yenisi daha eklenmiştir. Bu doğrultuda, zaten köylere veya kasabalara bölünerek birbirinden ayrılan Ahıskalıların yaşadıkları yerlerde de birbirlerinden tamamen tecrit edilmeleri gündeme gelmiştir. Çıkarılan bir kanunla Sovyet yönetimi Ahıskalıların buldukları köylerden çıkmalarını, her ne şekilde olursa olsun bir araya gelmelerini yasaklamıştır. Bu durum aşağıdaki beyitlerde acı bir biçimde ifade edilmektedir:

...

Gaddarlar yeni bir kanun çıkarttı
Garipler kederi daha da arttı

Getirdiler köyden çıkma yasağı
Nasıl kabul görmüş kanun taslağı
...
Artık kimse köyden çıkamaz
Görünmez duvar var, kimse yıkamaz
...
Şimdilik unutulmuş düğünü, toyu
Ana, baba, kavim, kardeş, her soyu
...
Habersizdi her tür hayırdan, şerden
Habersizdi komşu köyde düğünden
...
Cenazeye bile verilmezdi izin
Masal değil gerçek, hazin mi hazin

Mezara konulsa doğma anası,
Komşu köyden bakıp olmuş yanısı (Ahıskalı, 2010: 68-69).

Yaklaşık on iki yıl sürdüğü ifade edilen bu süreçte ayrıca her Ahıskalı ayda bir köyde bulunduğunu idareye bildirmek için kontrole gitmiş; soğuk sıcak denilmeden her gün kolhozlarda işe gönderilmiş; kolhozlarda akşama kadar çalışmasının yanında akşamları da pamuk kozalarını ayıklamıştır. Oldukça güç olan bu yaşam koşulları içerisinde yaşanan hastalıklarla da yine pek çok Ahıskalının hayatını kaybettiği şairin bölümde belirttiği bir diğer husustur.

Şair bölümün ilerleyen beyitlerinde duygu yoğunluğunu artırarak Özbekistan'a gelişin muhasebesini yapmakta ve geride bırakılan onca acının ne için olduğunu, neden bu kadar insanın hayatını kaybettiğini kendince sorgulamaktadır. Bu manada, özellikle bölümün son kısımlarında dile getirdiği:

...
Evet, suçumuz çok, oldukça büyük
Kimse kaldıramaz, çok büyük bir yük

Dağ, taş kaldıramaz, suçumuz vardır.
Onun için bu halk, vatana zardır

Suçumuz odur ki Türk doğulmuşuz
Sürülüp gurbete, hem dağılmışız

Suçumuz, Türk idik, Türk'üz dönmedik
El, yurt aşkı ile yandık sönmedik.

İyi söyleyeni, dost sanıyoruz
Tek kalıp, teklenip hep yanıyoruz

Suçumuz büyüktür, çünkü güçsüzüz
Yanarız gurbette ama suçsuzuz

Şimdiki suçumuz daha da büyük
Özgeler yurdunda, özgelere yük (Ahıskalı, 2010: 75)

beyitleri ile Sovyetlerin nezdinde suçlarını Türk olmalarına, Türk oldukları için iyi niyetliliklerine ve güçsüz bırakılmalarına bağlamaktadır.

Destanın on birinci bölümünde 1945'te II. Dünya Savaşı bitmiş ve cephedeki Ahıskalılardan sağ kalanlar memleketine dönmüşlerdir. Ahıskalı bu gaziler vatanlarına döndüklerinde ailelerini bulamayarak buralarda başka Sovyet yurtlarından getirilen başka halklarla karşılaşmaları üzerine işin akıbetini sorarlar. Bu yeni gelenlerin de sürgün olarak Ahıska topraklarına gönderildiklerini fakat aynen Özbekistan'daki Ahıskalılar gibi onların da burada kendilerini yabancı hissettiklerini öğrenirler. Bölümün girişindeki:

...

Kırk beşte savaşın ateşi söndü
Ahıskalı Türkler vatana döndü

Gördüler vatanda el, yurt ne gezer
Bu manzara yürek, kalpler ezer

Sordular: "Nerdedir o bizim eller?"
Bizi karşılıyor yabancı diller.

Yabancı simalar, yabancı yüzler,
Yabancı insanlar, yabancı sözler

...

Biz de getirildik emirle zorla,
Yaşarız yürekte ateşle, korla

Çevre illerden getirilmişiz

Öz vatanımızda itilirmişiz (Ahıskalı, 2010: 76-77).

beyitleri esasında yurtlarından edilen halkın serencamını göstermesi bakımından gayet manidar olmakla birlikte Ahıskalıların yerlerine yerleştirilenlerin gazi Ahıskalıları;

...

Bence düşünmeyiniz hiç sağa sola,
Vakit kaybetmeden, düşünüz yola

Çuvaldıza yumruk vurmak olur mu?
Gurbet sizi bekler, durmak olur mu?

Aile fertleri bekler yolunuz

Asya çöllerinde gidip bulunuz (Ahıskalı, 2010: 78)

sözleriyle teselli vermeleri ve onları ailelerini bulmaya yönelik olarak yüreklendirmeleri hangi milletten olunursa olunsun anavatanlarından koparılanın acısını herkesin yaşadığını göstermesi ve Sovyet siyasetinin, altında bulunan milletlerde destek bulmadığına işaret etmesi bakımından oldukça ilgi çekici bir durumdur. Bu karşılaşma neticesinde meselenin iç yüzünü öğrenen Ahıskalı gaziler, ne için kan döktüklerini, emek verdiklerini sorgulamaya başlarlar ki KGB kısa sürede bu hususu haber alarak gazilerin yanında bitiverir. Onlara artık bir şekilde olanın olduğunu, Sovyet yönetiminin başka çaresinin kalmadığı söylenerek ortam yumuşatılır, gaziler yatıştırılır. Çaresiz gaziler de alilerini aramak üzere Ahıskalıların sürüldüğü başta Özbekistan olmak üzere Kazakistan ve Kırgızistan gibi Sovyet hegemonyası altındaki diğer memleketlere gitmeye başlarlar. Bu süreçte hükümet ve KGB, gazileri takip etmeyi bırakmaz aralarında karşı çıkanlar olduğu takdirde onları da Sibiryaya steplerine sürgün ederek cezalandırır.

1953'te Stalin'in ölümü ve sonrasında yaşananların anlatıldığı on ikinci bölümde;

...

Elli üç yılında Stalin öldü,
Birazcık da olsa talihler güldü.

Bin dokuz yüz elli altıncı sene

Hayır haber gelir üst üste gene

Moskova almıştı yeni bir karar
Almıştı millete olsun bir yarar

Sıkıyönetim yasağı kalkar
Dönsün yurtlarına İnguş ya da Balkar

Dönerdi Çeçenler hem Karaçaylar
Geçerdi haftalar, geçerdi aylar (Ahıskalı, 2010: 83)

beyitlerinden de anlaşılacağı üzere Stalin'in ölümü ve akabindeki süreçte nispeten rahatlayan ortam neticesinde sıkıyönetimin 1956'da kaldırılması üzerine sürgün edilen halkların yavaş yavaş memleketlerine dönmeye başladıkları görülmektedir. Ancak çoğu halk bu dönüşü yaşarken karar Ahıskalılara uygulanmamıştır. Zira:

...
Gurbette tutulan sadece Türk'tü
Ne diye bu devlet Türklerden ürttü?

Verilmez vatana dönmeye izin,
Soldurur kökünü gülün nergisin

...
Gürcistan etnik temizlik yapmıştı
İrkçilik edip de yoldan sağmıştı.

Moskova'ya sınır daha önemli
Garipler vatansız, gözleri nemli

Nere giderseniz gidiniz amma
Vatan toprakları daha muamma...

...
Semayı bürümüş kapkara bulut

Sovyetler emreder: "Vatanı unut" (Ahıskalı, 2010: 84-85).

ifadelerine göre sınır komşusu Türkiye ile organik bağları bulduklarından dolayı Gürcistan ve dolayısıyla Sovyet yönetimi Ahıskalılara bu kararı uygulamamışlar, onları

anavatanlarına göndermemişlerdir. Bu ise şaire göre daha önce de belirttiği üzere tam bir “Türklük korkusu”dur ve bu yüzden vatanlarının “tapusu ellerin elinde” olduğundan silya dönüş mümkün olamamaktadır.

Memleketlerine dönmelerine bir türlü izin verilmeyen Ahıskalılar, Özbek topraklarında 1944’ten 1989’a kadar kırk beş yıldır yaşamaktadırlar ve bu yurtsuzluk onları kültürlerinden ve geleneklerinden ziyadesiyle koparmaktadır. On üçüncü bölüme süreç içerisinde yitirdikleri kültürel değerlerle ilgili duygularını;

...

Kültürdür tarihi, edebiyatı

Toplum kültür ile bulur hayatı

Kültürdür toplumun her geleneği

Kültürle var olur bir geleceği

Toplumun olmazsa vatanı eli,

Nasıl korusun ki dini ya dili

Yitiyor halkımın masal, destanı

Yitiririz ezber bilen her canı

Yitiyor yöresel türkü, maniler

Amacına ulaşıyor caniler (Ahıskalı, 2010: 86-87).

şeklinde ifade eden şair devamında aşağı yukarı tüm halkların bir şekilde yurtlarına dönmelerine rağmen Ahıskalıların uğradıkları çifte standardı sorgulamaktadır. Bu anlamda Ahıskalılar suçlarının ne olduğunu, neden sürüldüklerini ve niçin geçen onca seneye rağmen geriye dönemediklerini öğrenmek isterler ancak;

...

Moskov bu sözlere etmez itiraz,

Der: “Sabır eyleyin, bekleyin biraz

Sıkıştırmayınız bizi bu kadar

Bakalım şansınız size ne adar? (Ahıskalı, 2010: 88)

beyitlerinde sunulduğu üzere Moskova yönetimi tarafından geçiştirilmeye devam edilirler. Öte yandan Gürcistan ise;

...

Gürcistan da haddini çok aşıyor,

Kabul edilemez şartlar koşuyor

Derler: Gürcistan'dır, Gürcülerindir
Devlet bizim devlet, güçlülerindir.

Meshi olun gelin başa yaşayın
Bizden olun, paşa paşa yaşayın (Ahıskalı, 2010: 88)

ifadelerinden anlaşıldığı gibi Ahıskalıların Türklük ve Müslümanlıklarını unutmalarını, Ortodoks Mesheti toplumu oldukları iddialarını kabul etmelerini anavatanlarına dönmeleri için şart koşmaya devam etmektedir. Fakat Ahıskalılar tüm bu baştan savma cevaplara ve öne sürülen şartlara rağmen Türklüklerinden asla feragat etmezler:

...
Halk bir ağızdan verir cevabı
Kabul edemeyiz böyle bir babı.

Günden güne artsa zulüm, zilletim
Vatan kadar kutsaldır hem milletim

Türk idik, Türk'üz Türk kalacağız
Allah Türk yaratmış, Türk öleceğiz.

Gurbette kalırız ama dönmeyiz
Vatan hasretiyle yanar sönmeyiz (Ahıskalı, 2010: 90).

On dördüncü bölümün ilk kısımları Ahıskalıların 45 yıldır yaşadıkları her şeye rağmen geldikleri Özbekistan topraklarını da abat etme yolundaki çabalarına yer veren, burada türlü eziyetlere karşın yaşamaya devam edişlerini anlatan bir anlamda içe dönük bir muhasebeyi dillendirmeye başlamaktadır. Bu süreçte tüm yaşananlar yaşanmış, yeni kuşaklar büyümüş, herkes iş güc tutmuş ve yaralar yavaş yavaş kabuk bağlamaya başlamıştır. Anayurtta olunmasa da Özbekistan Ahıskalılar için gurbetlikten çıkmış, bir "sıla" olmuştur

...
Sürgün dolmuş idi tam kırk beş yıla
Gurbet unutulmuş, olmuştu sila

Herkesin var idi evi barkı
Tüterdi ocağı, dönerdi çarkı

Gurbet gülmüş, kendini unutturmuş
Ben de bir vatanım diye yutturmuş

Sanki merhem olur idi yaraya
Halk yavaştan gelirdi bir araya

Kim bulur kardeşini, kim bacısını

Unutmak isterler her acısını

Her insan bulmuştu kendi işini

Gurbet güneşine vermişti döşünü

Kim bulmuş kendine iş inşaatta

Kimi olmuş çoban, gezerdi atta

Kimisi okuyup olmuş muallim,

Diğeri yükselmiş olmuştu alim (Ahıskalı, 2010: 92-93).

Ancak 23 Mayıs 1989'da patlak veren "Fergana Olayları" ile Özbekler ile Ahıskalılar arasında birden yoğun çatışmalar başlayarak Ahıskalılar bir kez daha zulüm ile karşılaşılır. Halen dahi sebebi net olarak bilinmeyen bu çatışmalar neticesinde binlerce Ahıskalı için ikinci sürgün gündeme gelir. Bu süreç şair tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

Yaz faslında kara bulut bürüdü,

Ne ömürler gurbet elde çürüdü.

...

İblis girdi iki halk arasına

Tuz serptiler garipler yarasına

Millet anlamadı ne idi suçu

O Mayıs ayının yirmi üçü

Özbekler çıkmışlar, Türklere karşı

Ah figan inletir gök ile arşı

Bilmezler ne için açmış savaşı

Kim idi fitnenin, kim idi başı

Şeytan fitne verir bir bir kandırır

Soydaşları soydaşına kırdırır

...

Od, alev içinde kaldı Fergana

Od içinde nice can yana yana (Ahıskalı, 2010: 93-94).

Mayıs sonu ile haziran başında yaklaşık bir hafta on gün süren Fergana olaylarında büyük olasılıkla Sovyet – KGB kışkırtmasının olduğu düşünülmektedir. Özbekler çıkan kargaşa ortamında Ahıskalıların evlerini yakmışlar, kadın ve çocuk demeden çok sayıda Ahıskalıyı canice katletmişlerdir. Ancak Moskova yönetimi bunu sadece yerel bazda yaşanan ufak çapta bir tartışma olarak nitelendirmiştir.

Senaryosu Moskova'da yazıldı

Garip milletime kuyu kazıldı

Kurultayda Nişanov'dan sordular

Zahmet verip aziz canın yordular:

Bu ne iştir, Fergana'nın olayı?

Türkler katledilir neden dolayı_

Utanmadı kurultayda Bay Başkan,

Bütün vilayeti götürürken kan

Dedi: "Kavga olmamıştır yürekten,

Tartışmışlar birkaç kilo çilekten

Kavga, savaş yoktur, yoktur yalandır,

Ufak tartışmalar her an olandır (Ahıskalı, 2010: 97).

Olayların yatışmaması üzerine Sovyet yönetimi Ahıskalıları uçaklarla tahliyeye karar verir ki böylece Ahıskalıların ikinci sürgünü de başlamış olur. Burada Sovyet Başbakan Yardımcısı Rijkov'un Ahıskalıları üç aylığına Fergana'dan uzaklaştıracakları yönündeki beyanı Ahıskalıların 1944 sürgününe gönderilmelerindeki vaatle örtüşmekte ancak gerçek hiç de öyle olmamaktadır.

...

Boşanmış kucaklar, sönmüş ocaklar

Anında Rusya'dan hazır uçaklar.

"Üç ay " dedi, Rijkov yalan söyledi,

O da kıydı, bir kötülük eyledi (Ahıskalı, 2010: 98).

Destanın 29 beyitten oluşan on beşinci bölümünde Fergana olaylarından sonraki ikinci sürgün anlatılmaktadır. Bu bağlamda, Ahıskalılar akınlar halinde Kafkasya'ya (ana yurtlarına) gitmeye çalışırken Moskova yönetimi egemenliği altındaki tüm devletlere göçen Ahıskalıları topraklarına almamaları emrini vermiştir. Bu yüzden Ahıskalılar hiçbir şekilde yurtlarına gidememektedirler. Ancak bu sürecin en önemli gelişmesi, Azerbaycan'ın büyük bir dik duruşla Ahıskalıları ev sahipliği yapmasıdır. Şair de Fergana olaylarının canlı şahidi olarak bu süreçte Azerbaycan'a göçmüştür. Şairin ve dolayısıyla Ahıskalıların Azerbaycan'ın bu naif tavrına duyduğu minnet şu beyitlerle ifade edilmiştir:

...

Düşman gösterirken bize kahrını,
Azerbaycan açtı, sevip bağrını

Kardeş diye aldı garip yanını
Tanımıştı kendi Oğuz kanını
Uymayıp Moskov'un kati emrine
Dua ederlerdi Türkün ömrüne

Vapurlar dizildi Hazar denize
Ücretsiz çalıştı günlerce bize

Otobüsler sıra sıra götürür
Nere desen o saatte yetirir

Böyle ağır günde Azerbaycan,
Elleri göğsünde gelene der can

İmdat diyenlerin dadına yetiştii

Elinde geldikçe yardım da etti. (Ahıskalı, 2010: 102).

Destanın on altıncı ve son bölümü Ahıska Türklüğünün günümüzdeki durumuna ışık tutan bir anlatıma sahiptir. Burada yaşanan sürgünlerin ve zulümlerin ardından bir anlamda bir durgunluk, bir içe dönüş, bir öz muhasebe hissedilmektedir. Yaşananlar tüm acılar yaşanmış, Ahıska Türkleri anayurtlarının haricinde dünyanın dört köşesine dağılmıştır. Şair de Fergana faciasının ardından Azerbaycan'a gelmiş ve destanı burada kendi ifadeleriyle 2 ayda tamamlamıştır. Bölümün ilk dizelerinde feleğe, dünyanın zalimliğine serzenişte bulunmaktadır. Buna göre dünyanın zalimliği aslında

insanların, yöneticilerin zalimliğidir. Bu yüzden yıllardır millet büyük kederlere boğulmuştur. Ancak maruz kalınan tutumların hiçbirisi insan haklarına uygun davranışlar değildir. Bunların insan haklarına uygun olduğunu söyleyebilecek ne bir yasa, ne bir insan ne de kutsal bir kitap vardır.

Bölümün diğer yarısı olarak 30. beytinden itibaren ise her ne olursa olsun, yaşanan onca acıya, zulme rağmen geleceğe bir ümidin halen var olduğu, ana yurt topraklarına bir şekilde kavuşulacağı, anayurdun evlatlarını beklediği dile getirilmektedir. Nitekim;

...

Doğacak halkımın bir gün güneşi,
Bulunmaz benzeri, bulunmaz eşi

Millet inanıyor geleceğine
Bir gün talihinin güleceğine

Milletim yaşıyor, yaşar umutla
Bahtını bulacak, bulacak yurtla...

...

Bekliyor vatanın gözleri yolda
Eridi yüreği bu kırk beş yılda

...

Bekliyor vatanın gülü, dikenini
Bekliyor gurbette hasret çekenini (Ahıskalı, 2010: 106)

ve eklenen onlarca diğer beyit bu umudu bu inancı taşımaktadır. Ve bu inanç tüm insanların olduğu gibi Ahıskalının da özelliğidir ki, son beyitlerinde şair bu hususu şu şekilde ifade etmektedir;

İnançsız yaşayabilir mi insan?

İnançsız yaşayan bir asi şeytan... (Ahıskalı, 2010: 107).

1045 beyitlik hacmiyle kısaca yukarıdaki gibi özetlemeye, şerh etmeye çalıştığımız “Gurbetten İniltiler Destan” isimli manzume, anlaşılacağı üzere Ahıska Türklüğünün başlangıcından eserin yazıldığı 1989 yılına kadarki tarihi görünümünü ele almaktadır. Bu anlamda şairin manzumesine “destan” ismini vermesi ve eserini bu amaçla oluşturduğunu ifade etmesi (Görüşme, 06.04.2021) eserle ilgili incelememizi halk edebiyatı geleneğindeki “destan” türü ile ilgili bir karşılaştırmayla da ele almamızı elzem kılmaktadır. Yukarıda kısaca üzerinde durulduğu gibi “destan” terimi Türk edebiyatı geleneğinin hemen her muhitinde, manzum ve mensur olarak örnekleri bulunan ve esas gayesi “*olay anlatma*” olan yaygın bir türdür.

Temeli sözlü edebiyat ortamı olan halk edebiyatı geleneğinde ise destan, hem epik karakterleri ile Türk boylarının hemen hepsinde farklı isimlerle anılan profesyonel anlatıcıların-icracıların zihninde şekillendirilerek belli geleneksel-törenselleşmiş kalıplar dâhilinde anlattıkları-söyledikleri-icra ettikleri manzum eserler ile âşık tarzı şiir geleneğinin bir türü karşılamaktadır. Bu anlamda, yukarıda da üzerinde durulduğu gibi destanların tür özelliklerini belirginleştirmede iki temel motivasyonun bulunduğu görülmektedir. “Hacim” ve “olay anlatma” olarak ifade ettiğimiz bu iki özelliğin görüldüğü üzere Ahıskalı'nın “Gurbetten İnilteler Destan” isimli manzumesinde de karşılık bulunduğu açıktır. Diğer taraftan ister epik karakterli olsun isterse âşık tarzındaki örnekleriyle olsun, destanların “*olay anlatma*” özelliği onları birer tarihi kaynak olarak görmemizi de sağlamaktadır. Nitekim Temur'un da belirttiği gibi (2018: 223) “*anlatma esasına bağlı türler, tarih yazıcılığından önce içinden çıktığı toplumun bir nevi kolektif belleği niteliğinde işlev gören ve sonraki dönemlere ışık tutabilecek kaynaklar şeklinde tavsif edilebilir*”. Bu meyanda, Ahıskalı'nın da destanında Ahıska tarihini anlatması, esasında destan mantalitesine uygun bir tavır olarak görülmektedir. Zaten kendisi de destanın başlangıcında amacının bu olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan gerek bu eserinden gerekse diğerlerinden çıkarılacağı üzere Mircevat Ahıskalı sözlü kültürden, yahut destancılık geleneğinden gelen bir şair değildir. Sözlü kültür Ahıskalı'nın bazı diğer eserlerine yansıyan (masallar, hikayeler gibi) folklorik bir malzemedir. Bu anlamda “Gurbetten İnilteler Destan” isimli manzumesiyle Ahıskalı'nın destancılık geleneğinden gelmeyen bir “kalem şairi” olarak bireysel tecrübeleri, tarih okumaları, kendine özgü edebi yeteneği ve birikimiyle Ahıska Türklüğü için bir yapma “milli destan” oluşturduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Edebiyat geleneğimiz içerisinde her muhitten edibin çeşitli tarzlarda örnekledikleri destanlar, yazın şekilleri her ne olursa olsun genel itibarla *bir olayın diğer türlere göre nispeten hacimli bir biçimde anlatıldığı eserler* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda epik destanlardan günümüzdeki yapma destanlara kadar destanların tür ve tematik özelliklerinin şekil özelliklerinden daha baskın tutulduğu, destanların bu yüzden tüm edebi sahalarda yaygın örnekler oldukları görülebilmektedir. Her ne kadar âşık edebiyatı sahasında bir şekil olarak da çok sayıda ve nitelikte örnekleri verilmiş olsa da görülüyor ki destanların esas kimliği anlattıkları olay ve hacimleriyle anlamlı olmaktadır. Çağımızda bir yandan âşık edebiyatı mensuplarının örneklerinin devam ederken bir yandan da çağdaş ediplerin destanlarının bulunması, destanların birer anlatı ürünü olarak mensur biçimde de sunuluyor olmaları temel olarak bu iki hususun yani olay ve hacim bağlamlarının önemsenmesinin bir yansımasıdır.

Mircevat Ahıskalı'nın Ahıska Türklüğünün tarihsel sürecine ayna tuttuğu “Gurbetten İnilteler Destan” isimli manzume de şekil olarak bakıldığında ana metnindeki 1045 beyit ile bir yandan klasik şiirin nazım birimi ve uyak düzenini kullanması, bir yandan da ölçü ve uyaklarıyla doğrudan halk şiirinden beslenmesi gibi özellikleri ile bu iki geleneksel kodu çağdaş biçimde uygulayan bir “yapma destan” kimliğinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yapma destan olarak adlandırdığımız bu eseri, her ne kadar şeklen de gayet başarılı olsa, tematik özellikleri itibarıyla okumak bizleri daha sağlıklı bir sonuca götürebilecektir. Bu itibarla 16 bölümden oluşan destan bir yandan

kronolojik bir sıralamayla Ahıska'nın tarihini akademik çalışmalarla da doğrulanabilecek tarzda objektif biçimde ele almakta; bir yandan da Sovyet döneminde iki kez maruz kalınan sürgünler ve sonrasında yaşananları lirik bir biçimde işlemektedir. Bu iki yönlü maharetiyle Mircevat Ahıskalı mensubu olduğu halkın sözcüsü olarak hem tarihi bir belgeye, hem de edebi bir esere imza atmaktadır.

Ahıskalı'nın destanda üzerinde durduğu hususların başında gelen "doğru tarihçilik" Ahıska Türklerini Müslümanlaşmış Hristiyan Gürcü bakiyesi olarak gören teze karşı çıkmaktadır. Gerçekten de Ahıskalılar gerek dilleri, gerek gelenekleri itibarıyla pek çok önceki çalışmada vurgulandığı ve kendilerinin de asla vazgeçemedikleri üzere bir Türk toplumdurlar. Mircevat Ahıskalı'nın işaret ettiği bir diğer husus ise özellikle son bölümde üzerinde durulan gelecekle ilgili tasarruflar, beklentilerdir. Zira tüm olan bitene, yaşanan tüm acılara ve olumsuzluklara rağmen Ahıska Türklerinin gelecek güzel günlere ve vatan topraklarına kavuşma umutları tamdır. Bu minvalde denilebilir ki "Gurbetten İnilteler Destan" geçmişteki acılarla, gelecekteki umutları aynı potada eritmekte; yaşananlardan ibret alınarak yaşanacakların iyiliğe, güzelliğe ve umuda doğru kurgulanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu açıdan bakıldığında son olarak söylenmesi gereken ise türlü eza ve zulüm görmelerine rağmen 21.yüzyıl içinde bir Türk topluluğunun halen vatanlarına kavuşmamış olmaları ve dağınık biçimde tarih sahnesinde sürükleniyor oluşları toplamda tüm Türk dünyası kamuoyunun birlik olarak üzerinde düşünmesi ve cevap araması gereken canlı bir sorundur.

KAYNAKLAR

- Ahıskalı, Mircevat 2010 . *Gurbetten İnilteler Destan*. Bursa: Emin Yayınları.
- Aliyeva, Minara 2013a . "Ahıska Türk Edebiyatı". *Uluslararası Türkçe ve Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed. Halide Gamze İnce Yakar - Feyyaz Sağlam. İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları. 11-24.
- Aliyeva, Minara 2013b . "Mircevat Ahıskalı'nın Şiirlerinde Yunus Emre'nin İzleri". *Böyük Türk Şairi Yunus Əmrə'nin Həyat və Yaradıcılığına Həsr Olunmuş Yaşayan Yunus Əmrə Bəynəlxalq Elmi Konfransının Materialları*. Ed. İsa Həbibbəyli vd. Bakı: AMEA. 50-60.
- Aydınğün, Ayşegül ve Aydınğün, İsmail 2014 . *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk-Ulusötesi Aileler*. Ankara: Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Aydınğün, Ayşegül, vd. 2006 . *Meskhetian Turks An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences*, Washington DC: Center for Applied Linguistics.
- Başgöz, İlhan 1968 . *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Çelik, Türkan 2017 . "Mircevat Ahıskalı'nın Gurbetten İnilteler Adlı Nehir Romanında Ter Alan Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi". *I.Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu OTUDES Bildiri Kitabı Dil ve Folklor*. Ed. Abdulkadir Öztürk ve Hüseyin Yıldız. Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları. 375-388.

Çobanoğlu, Özkul 2000 . *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Güzel, Abdurrahman ve Torun Ali 2003 . *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kalkan, Mustafa 1998 . “Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri”, *Bilig*. 7: 160- 170.

Kırzioğlu, Mehmet Fahrettin 1970 . “Ahıska Bölgesi ve Türklük”, *Türk Kültürü*. 87: 203-206.

Mustafaev, Jafar 2019 . *Kafkasya Türklerinden Ömer Faik Numanzade'nin Hayatı ve Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Oğuz, Mehmet Öcal 2001 . *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Onay, Ahmet Talât 1996 . *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. Haz. Cemal Kurnaz . Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakallı, Erol 2016 . *Ahıska Edebiyatının Çınarı Mircevat Ahıskalı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sakallı, Erol 2017 . “Mircevat Ahıskalı ve Akrostiş Şiire Yeni Bir Dokunuş”. *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2017 Bildiriler Kitabı*. Ed. Hüsrev Akın. Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları: 181-187.

Sakallı, Erol ve Özcan, Derya 2016 . “Amerika’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Evlenme Adetleri Üzerine”. *Milli Folklor*. 28 109 : 233-240.

Şimşek, İbrahim Kubilay ve Sakallı, Erol 2020 . “Edebiyat Ad Bilimi Bağlamında Mircevat Ahıskalı'nın Romanlarında Geçen Kişi Adları”. *Hasret Kokan Yurdumuz Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler Uluslararası Sempozyum Bildirileri*” Ed. Rüstem Mürseloğlu. İstanbul: Efe Akademi Yayınları: 350-356.

Taşdemir, Tekin 2005 . *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalıları*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.

Temur, Nezir 2018 . “Sözlü Tarih ve Destan Bağlamında Macmuatu't-Tavorih”. *Türkbilig*. 35: 223-231.

Zeyrek, Yunus 2001 . *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

URL-1: “Lavrenti Beriya” https://tr.wikipedia.org/wiki/Lavrenti_Beriya Erişim 31/03/2021

Mircevat Ahıskalı ile şahsi görüşme: 06/04/2021.